

טבילה בתוך כלי שמיוצר לצורך חיבור לקרקע

- א. טומאת כלי שקבעו ולבסוף חקקו
- ב. ביאור הגמרא לשיטת הרא"ש והב"י שהכשירו בדאורייתא
- ג. ראייה להבנת הרא"ש והב"י ממשנת השוקת שבסלע
- ד. חתם סופר: דין אביק כראיה לחילוק בין קבלת טומאה לכשרות למקווה
- ה. נודע ביהודה: טהרת כלי שנעשה על מנת לחברו לקרקע מלמדת על חילוק בין טומאה לכשרות למקווה
- ו. חילוק בין שני דינים בחיבור לקרקע, לפיו גם הנודע ביהודה מודה להתיר
- ז. שלוש הבנות בדין שחיבור לקרקע מטהר כלי
- סוג א: נעשה עבור הקרקע
- סוג ב: חיבור מקרי משיקולי נוחות
- סוג ג: כלי המחבור לקרקע כדי להיות חלק ממנה
- ח. שלושה סוגי חיבור לקרקע
- ט. סיכום

א. טומאת כלי שקבעו ולבסוף חקקו

הגמרא (ב"ב סה ע"ב) דנה בהולכת מים למקווה על ידי צינור, וכך נאמר שם:

ת"ר צינור שחקקו ולבסוף קבעו פוסל את המקוה, קבעו ולבסוף חקקו אינו פוסל את המקוה. מני? לא ר' אליעזר ולא רבנן. הי ר' אליעזר... אלא ר"א דדף, דתנן: דף של נחתומין שקבעו בכותל, ר"א מטהר וחכמים מטמאין. מני? אי רבי אליעזר, אפילו חקקו ולבסוף קבעו; אי רבנן, אפילו קבעו ולבסוף חקקו נמי. לעולם רבי אליעזר היא, ושאני פשוטי כלי עץ דטומאה דרבנן. מכלל דשאיבה דאורייתא? והא קיימא לן דרבנן! ועוד, האמר ר' יוסי בן ר' חנינא: בדף של מתכת מחלוקת. לעולם רבנן היא, ושאני שאיבה דרבנן. אי הכי, אפילו חקקו ולבסוף קבעו נמי? שאני התם, דאיכא תורת כלי עליו בתלוש.

לכאורה, מסקנת הסוגיה נראית ברורה מאוד, ולפיה כל החלוקה בין קבעו ולבסוף חקקו לבין חקקו ולבסוף קבעו אמורה דווקא בדיני דרבנן, אך בדין דאורייתא אין לחלק, ובכל אופן אין להכשיר את המקווה. וכך נקטו בפשטות כמה ראשונים: הרשב"ם (ד"ה ומשני), היד רמה (ד"ה והא דתניא) והראב"ה (סי' תתקפט). וכן כתבו גם כמה אחרונים: נודע ביהודה (סי' קמב), רע"א (סי' לט) ועוד.

לעומת זאת, הרשב"א (שו"ת א, תת), הרא"ש (הל' מקוואות אות ח) והטור (יו"ד רא, ו-ז) חילקו גם בנוגע לטבילה בתוך כלי: הם הכשירו טבילה בתוך כלי שקבעו ולבסוף חקקו, ופסלו טבילה בחקקו ולבסוף קבעו, כפי שכתב בשם הש"ך (יו"ד רא, כא). דברי

הרא"ש והטור הובאו בב"י על אתר, ומפשטות הב"י משמע שהסכים לדבריהם.¹ וכן העלה להלכה החת"ס (סי' ריז):

אחרי שדעת רמב"ם ורשב"א ואגודה ורא"ש וטור וש"ע ותשובת ת"ח וספר באר יעקב ומרכבת המשנה ומנהג כל ערי ישראל להתיר לטבול בכלי שקבעו ולבסוף חקקו ובתלוש ולבסוף חברו הוי כמחובר לענין זה ודאי דאסור לפקפק ולהרהר על הוראה זו.

ואמנם יש לדון בדברי החת"ס האם מוכרח להבין כך ברמב"ם ובאגודה וכן מהו היקף המנהג שמתאר החת"ס, אך מ"מ כך דעת החת"ס, וכן בחזון איש (מקוואות תנינא ו, יד) כתב שהמיקל יש לו על מה לסמוך. נמצא שהחתם סופר העיד שמנהג כל ישראל הוא כהכרעת מרן על פי שני עמודי ההוראה שגם בדין תורה מועילה החלוקה של הברייתא בין קבעו ולבסוף חקקו ולבסוף קבעו; אך עדיין צריך להבין כיצד הם מפרשים את הגמרא.

ב. ביאור הגמרא לשיטת הרא"ש והב"י שהכשירו בדאורייתא

ובדעת הרא"ש והב"י, נראה שהם הבינו אחרת את דברי הגמרא: "שאני התם דאיכא תורת כלי עליו בתלוש". לכאורה, כוונת הגמרא במילה "התם" לצינור, ותורת כלי בתלוש היא הסיבה להכשרתו בקבעו ולבסוף חקקו. ואולם, ניתן להבין שכוונת הגמרא לחזור בה מהתירוץ הקודם ששאובה דרבנן, ולהשיב באופן אחר על הקושיה: "מני? אי רבי אליעזר, אפילו חקקו ולבסוף קבעו; אי רבנן, אפילו קבעו ולבסוף חקקו נמי". לפי הבנה זו, הגמרא מבארת קעת שבדף של נחתומין סיבת הטומאה לרבנן היא שיש תורת כלי עליו בתלוש, ואלמלא זה היו חכמים מטהרים את הדף, כדין קבעו ולבסוף חקקו שאינו כלי ואינו פוסל את המקווה, וחכמים הם התנא של הברייתא דצינור.

ויוצא שלמסקנה אין כלל חילוק בין דרבנן לדאורייתא, אלא הדין תלוי בשאלה האם יש תורת כלי עליו בתלוש. ובאמת תירוץ הגמרא "תורת כלי בתלוש" הוא תירוץ מתבקש שצף בליבו של הלומד כבר כאשר הגמרא אומרת שלרבנן שטמא גם קבעו ולבסוף חקקו נמי, והחילוק הרי מתבקש שבדף יש עליו תורת כלי בתלוש, ואכן יוצא שזו מסקנת הגמרא לפי הרא"ש והב"י. ושור"ד שכבר כתב כך החזון איש (כלים יט, ג).²

1. הנו"ב דלעיל כתב שיש לפסול מקווה בכלי שקבעו ולבסוף חקקו, וכדי ליישב את דברי הראשונים, צמצם את משמעותם לטבילות שהן מדרבנן בלבד, ולא לטבילת נידה שהיא מדאורייתא, אך לכאורה זהו דוחק.

2. [הערות עורך (ה"ד): נראה שיש כמה קשיים גדולים בהבנה זו, ולא בכדי היא נעדרת מפירושי הראשונים וגדולי האחרונים. ראשית, לשון הגמרא היא "שאני התם", ובפשטות "התם" היינו בחקקו ולבסוף קבעו, שעליו דובר בסמוך, וקשה לדרוש מקרא על לפני פניו, שחוזר למשנת דף של נחתומין. שנית, דרכה של הגמרא להשתמש בלשון "אלא" כשהיא דוחה תירוץ מוצע וחוזרת לתירוץ שנדחה בשלב מוקדם יותר בסוגיה (כפי שמצאנו למשל בלשון: "אלא מחזורתא כדשינינן מעיקרא", המופיעה

ג. ראייה להבנת הרא"ש והב"י ממשנת השוקת שבסלע

נראה שיש להביא לכך ראייה מדברי המשנה (פרה ה, ז):

השוקת שבסלע – אין ממלאין בה ואין מקדשין בה ואין מזין ממנה, ואינה צריכה צמיד פתיל, ואינה פוסלת את המקוה. היתה כלי וחברה בסיד – ממלאין בה ומקדשין בה ומזין ממנה, וצריכה צמיד פתיל, ופוסלת את המקוה.

וביאר הר"ש:

שוקת היא אבן חלולה שעל שפת המעיין, והמים נכנסין לה דרך חור שבדופנה, ומשקין בה בהמות. והכא מיירי בסלע מחובר שחקקו, אין נחשב כלי הואיל ולא היה עליו שם כלי בתלוש, ואפילו היה תלוש אלא שקבעו ולבסוף חקקו, כדאמר בפרק המוכר את הבית גבי צינור.

וקשה, הרי במשנה מדובר בדין תורה של קידוש מי חטאת שפסוק מפורש מורה על עשייתו בכלי, ובגמרא המסקנה היא שיש להכשיר קבעו ולבסוף חקקו רק בדין דרבנן, ואיך כותב הר"ש לבאר את המשנה של שוקת על פי הגמרא בב"ב? וכך הקשה בספר יד המלך, וכן בחידושי הגר"ח על פרה, ושם כתב לחלק בין מחובר לעניין הזאה וקידוש, אך תירוצו מיישב את עצם המשנה ולא את דברי הר"ש שציין לגמרא בב"ב. אלא ודאי שהר"ש לשיטתו, שלמסקנת הגמרא גם בדין תורה מועיל החילוק הזה, ונמצא שסתם משנה בפרה מוכיחה כהבנת הר"ש וסיעתו, שהיא ההבנה שיצרה את 'מנהג כל ישראל' שבחת"ס.

ד. חתם סופר: דין אביק כראיה לחילוק בין קבלת טומאה לכשרות למקווה

עלה בידינו שגם בדין דאורייתא אין פסול שאובין בכלי מחובר לקרקע שלא הייתה עליו 'תורת כלי' לפני שהתחבר לקרקע. עוד יש לדון בכלי שמשעת יצירתו היה מיועד לשימוש

רבות בש"ס), וכאן לא נכתב "אלא". והחזו"א (שם) הרגיש בזה וכתב שדברי הגמרא "הוי כמו אלא", אך זה דוחק. שלישית, המילה "התם" צריכה להיות מוסבת על המקרה שממנו הקשו, שהוא המקרה הרחוק שמתאים לומר עליו לשון "שאני התם". ולהסבר המוצע, שהקושיה היא מדוע חכמים לא מטמאים גם בקבעו ולבסוף חקקו אלא מטהרים, אזי התירוץ צריך להיות מנוסח הפוך: שאני התם (=קבעו ולבסוף חקקו), דליכא תורת כלי עליו בתלוש, ולכן טהור. רביעית, הלשון "שאני" אינה מתיישבת היטב, שכן לפי ההבנה המוצעת יוצא שדף של נחתומין דומה לצינור שחקקו ולבסוף קבעו, ושונה מצינור שקבעו ולבסוף חקקו. ומכיוון ששני הצינורות הללו מוזכרים בברייתא דצינור, לא מדויק כל כך להתנסח בלשון "שאני". ואמנם אין זו קושיה חזקה (ואולי היא נכללת בשלישית), אך היא מצטרפת לקודמותיה.

ואולי יש להציע הסבר אחר הקרוב להסברו של הרב המחבר, והוא שהגמרא לא חזרה בה במפורש מהחילוק בין דאורייתא לדרבנן, אבל הראשונים עצמם הבינו שלאור התירוץ התולה את דין הצינור בתורת כלי בתלוש, ממילא נפל הצורך להגביל את הכשר קבעו ולבסוף חקקו לדרבנן בלבד, ומעין דברי התוס' במקומות רבים בש"ס, שכותבים: השתא דאתית להכי, לא בעינן לשינויא קמא. וצ"ע.

עם הקרקע, האם יש עליו תורת כלי. במשנה (כלים יא, ב) נאמר: "כל כלי מתכות שיש לו שם בפני עצמו טמא, חוץ מן הדלת ומן הנגר ומן המנעול והפותה שתחת הציר, והציר והקורה והצינור שנעשו לקרקע", ושיטת הרמב"ם (הל' כלים ט, א) שאפילו קודם שייקבעו טהורים. על כך הקשה החתם סופר (סי' קצח) מדברי המשנה (מקוואות ו, י):

האביק שבמרחץ – בזמן שהוא באמצע פוסל, מן הצד אינו פוסל, מפני שהוא כמקוה סמוך למקוה, דברי ר' מאיר; וחכמים אומרים: אם מקבלת האמבטי רביעית עד שלא יגיעו לאביק, כשר; ואם לאו, פסול. ר' אלעזר בר' צדוק אומר: אם מקבל האביק כל שהוא, פסול.

וכתב הרמב"ם בפירושו:

אמבטי היא בריכת המרחץ. ואביק, הדוד. והמים היורדים לתוך האמבטי ולתוך האביק הם מים כשרים, אלא שכל מה שיהיה מהן בתוך האביק הן פסולין מפני שהן נעשין שאובין. מפני שהאביק הזה הוא כלי אלא שהוא קבוע בארץ, והוא אמרם עליו בתוספתא: שלא נעשה אלא לשמש עם הקרקע.

ובנוסח א"י הגרסה קצת שונה, ותמה עליה התוספות יו"ט:

בזמן שהוא באמצע פוסל – לפי שהאביק [הוא] כלי, קודם היותו קבוע, ואף על פי שנתחבר – לא יצא מתורת כלי להיותו קבוע לארץ. וזהו אמרם עליו בתוספתא שלא נעשה אלא לשמש עם הקרקע. הרמב"ם בנא"י. וצ"ע במ"ט פ"ח דכלים, עוד שם פ"כ משנה ד', ששם פי' הר"ב והרמב"ם דמשמש עם הקרקע טהור.

אמנם בתוספתא³ (מקוואות ה, ה) נאמר: "ר"ש אומר: הנוגע באביק טהור, שלא נעשה אלא לשמש עם הקרקע", והר"ש הביא את דברי התוספתא וכתב:

וטהור בעלייתו, דאע"ג דאדם הנוגע בכלים שנגעו במת בעי הזאה ג' ושביעי כדפרישית בריש אהלוח, הני מילי בכלים תלושין, אבל האי אביק מחובר הוא וגם משמש עם הקרקע, שעיקר תשמישו לדבר שאינו מקבל טומאה, וטומאה קלה בעלמא אית ביה מדרבנן. ותדע, דהא ר"ש מטהר לגמרי.

נמצא שלפי דברי התוספתא הדין כאן תואם את הידוע לנו ממסכת כלים, אך לפי הרמב"ם קשה קושיית התו"ט, ועוד יש לדקדק שגם אם הדין הוא שמחובר לקרקע טמא, לפי הרמב"ם נימוק התוספתא אינו מובן: העובדה שלא נעשה אלא לשמש עם הקרקע אינה

3. אמנם העירני העורך הרב הראל דביר שבתוספתא מדובר בכלל על מת במקווה, וכתב: "זהו גופא התירוח לקושייתך הגדולה, איך השתמשו בסברה שבאה לטהר כנימוק לטמא. והתירוח הוא שכוונת החת"ס לומר שאע"פ שהאביק אינו מקבל טומאה, משום "שלא נעשה אלא לשמש עם הקרקע" (=הסבר מדוע אינו מק"ט) – אעפ"כ, המים העוברים בו נפסלים".

טבילה בתוך כלי שמיוצר לצורך חיבור לקרקע

סיבה לפסול. נראה שמחמת כן הרמב"ם השמיט את דין התוספתא בחיבורו (הל' מקוואות ו, יא):

מים שאובין שהיו בצד המקוה – אף על פי שהמים נוגעים במי המקוה לא פסלוהו, מפני שהם כמקוה סמוך למקוה; היו השאובים באמצע פוסלים את המקוה.

וכתב הב"י (יו"ד רא, יז):

ונראה שכתב כן מדתנן בפרק ששי דמקואות (מ"י) האביק שבמרחץ בזמן שהוא באמצע פוסל, מן הצד אינו פוסל מפני שהוא כמקוה סמוך למקוה. ואף על גב דמסיים במתניתין: וחכמים אומרים אם מקבלת האמבטי רביעית עד שלא יגיע לאביק כשר, ואם לאו פסול; רבי אלעזר ב"ר צדוק אומר: אם מקבל האביק כל שהוא פסול – לא חש הרמב"ם לדבריהם, משום דסבירא ליה דהלכה כתנא קמא.

כאן לא כתב הרמב"ם כלל שגם כלי שנעשה לשמש עם הקרקע הוי כלי אלא כתב דין כללי של שאובין. ונראה, שכיוון שהרמב"ם בהלכות כלים כתב עיקרון שכל מה שמיועד להיות מחובר עם הקרקע אינו מקבל טומאה – אם היה סובר שלענין דין שאובין ההלכה היא שונה, לא היה לו להשמיט זאת, ובפרט שכל מקורו הוא מן התוספתא ואדרבה, בתוספתא מפורש שהדין שנעשה לשמש עם הקרקע הוא סיבה לטהר, והתוספתא לא עוסקת כלל בפסול שאובין אלא בטהרה, ואם כן הדין המופיע בתוספתא הוא בדיוק אותו דין המופיע במשנה בכלים שאותו פסק הרמב"ם, וחזר על העיקרון שלו שלוש פעמים. ונראה אפוא שבמשנה תורה חזר בו ממה שכתב בפירוש המשנה שהלכה כחכמים, ופסק כר' מאיר במחלק בין מן הצד לבאמצע, וכפי שכתב הב"י שהרמב"ם פסק כתנא קמא, דהיינו ר' מאיר.

אמנם החתם סופר חידש מכוח זה חידוש גדול:

והנלע"ד דכל שנעשה לשמש עם קרקע, הוציאו מתורת תלוש ולתורת מחובר לא בא, על כן לקבל טומאה – דבעי' תלוש דוקא, ולכן כל שנעשה לשמש עם הקרקע יצא מכלל תלוש, ואינו מקבל טומאה; אך לטבול – דבעינן דוקא מחובר, וזה שנעשה לשמש עם הקרקע, אין חבורו בקרקע מבטלו לגמרי להביאו לתורת מחובר, נהי שהוציאו מתורת תלוש שאינו מקבל טומאה, מ"מ לכלל מחובר לא הביאו שיהי' דומה למעין וע"כ מימיו של אביק נעשו שאובים.

ולכאורה, יש להעיר בדברי קדשו. ראשית, שעדיין השאלה נשארת איך התוספתא אומרת שנעשה לשמש עם הקרקע כנימוק לפסול, אולי זה לא מספיק כדי להכשיר אבל למה זה נימוק לפסול? שנית, לכאורה קצת קשה שחידוש דין שכזה שבכה"ג נעשו שאובין לא היה

לו לרמב"ם להשמיענו להדיא?⁴ ובפרט שהרמב"ם הסתמך על התוספתא, וגלוי לפנינו שבתוספתא כתוב להיפך. וכפי הנראה, מחמת כן כשבא הרמב"ם לכתוב את חיבורו לא כתב חידוש דין זה. וראה בחזו"א (תנינא ו, יג) שכתב: "ובלשון הרמב"ם במשנת אביק שבמרחץ נפלה ט"ס, וצ"ל אע"פ שאינו מקבל טומאה להיותו ניתך בארץ, וזה דלא כחת"ס בסימן קצ"ח". ונראה שלפי דברי החזון איש, והראיה שלו מן הרמב"ם כנגד החת"ס, קשה לחדש דין גדול שכזה שלא מהני חיבור לקרקע לענין שאובין לטבול בו, כאשר הביסוס של הדין הזה הוא תוספתא שבה כתוב להיפך, ומלבד זאת המקור היחיד שלנו הוא רמב"ם בפייהמ"ש כאשר במשנה תורה לא כתב מזה כלום. ולא מסתבר שדין כה גדול וחשוב לא השמיענו הרמב"ם בשום מקום בחיבורו. ובפרט לפי מה שהוכיח החתם סופר, שהעיקרון שכל דבר המחובר לקרקע התבטל אינו מוגבל לטומאה בלבד, אלא נאמר בכל עניין. וכן תמהו על החת"ס בשו"ת דברי חיים (סי מג) ובשו"ת זבחי צדק (ב, כב), כמובא בשו"ת יביע אומר (ה, אר"ח סי' ב).

ה. נודע ביהודה: טהרת כלי שנעשה על מנת לחברו לקרקע מלמדת על חילוק בין טומאה לכשרות למקווה

אמנם מלבד החת"ס, גם הנודע ביהודה (מה"ת סי' קט) חילק בין קבלת טומאה לדין שאובין. לשיטתו, כל הדין המבואר במשנה בכלים שמה שמיועד לקרקע אין בו קב"ט, אינו שייך כלל לדין שאובין. רק לגבי קב"ט החיבור לקרקע מבטל טומאה, אך הוא לא מבטל שם כלי לעניין שאובין:

ומה שהוקשה לך על מ"ש שם בחיבורי דכל שתחלת עשייתו ע"מ לחבר בקרקע אינו מקבל טומאה, והקשית א"כ בצנינור שחקקו, שיש חילוק בין חקקו ולבסוף קבעו ובין קבעו ולבסוף חקקו, נפלוג בחקקו ולבסוף קבעו בין חקקו תיכף ע"מ לקבעו ובין נמלך אח"כ לקבעו.

אני תמה, מה ענין שאיבה שתלוי רק בשם כלי ואף שאינו מקבל טומאה, ובזה לא מהני אפילו חקקו ע"מ לקבעו, שאף שאינו מקבל טומאה, מ"מ שם כלי עליו בתלוש. ועיין בפ' המוכר את הבית דף ס"ו ע"ב ד"ה דאיכא תורת כלי עליו

4. [הערות עורך (ה"ד): הרמב"ם כתב בפ"ו ה"ג וה"ו שכלי שחקקו ולבסוף קבעו פוסל את המקווה, ומפשטות דבריו עולה שדין זה חל גם בכלי שיועד לכך מלכתחילה. תגובת המחבר: נראה שאיני לבד, וגם האחרונים דלהלן שתמהו על החת"ס הבינו כמוני, שאם יש קטגורית אבחנה בין טהרה לשאובין, הרמב"ם היה צריך לברר זאת ולא להסתמך על כך שסתם דבריו ומשמע שבכל אופן מדובר. והרי כפי שהתבאר לעיל, בגמרא בב"ב בפשטות יש דימוי ברור בין טהרה לשאובין, ובפרט להבנת החת"ס עצמו ברמב"ם שהבאתי בפ"א, הרי הרמב"ם נשאר עם מסקנה זו, וא"כ לדבריו לא מובן איך ייתכן שהרמב"ם פסק שונה מן הגמ' בב"ב ולא כתב זאת במפורש.]

טבילה בתוך כלי שמיוצר לצורך חיבור לקרקע

בתלוש אבל לענין קבלת הטומאה אפילו בכלים המקבלים טומאה מן התורה
אם עשאן ע"מ לקבעם בקרקע אינן מקבלים טומאה.

אחריו נמשכו אחרונים רבים כגון הגר"ח (בחידושיו לפרה פ"ה מ"ז), ור' אריה לייב מאלין
(ב, עה), וע"ע באמרי אש (סי' פו) ובחזו"א (קמא ג, ד; ותנינא ו, יג), וכ"כ האגרות משה
(י"ד א, קיג).

אמנם יש לתמוה, אם כן איך הגמרא בב"ב לומדת מכך שר"א מטהר מחובר לקרקע
בכוורת ובדף של נחתומין שגם לשיטתו הצינור לא פוסל, הרי גם מה שטהור עדיין יכול
לפסול את המקווה ואיך ניתן ללמוד מטהרה לשאובין אם אלו שני עניינים שונים?

ונראה לי, שהנוב"י (סי' קט) הולך לשיטתו במקום אחר (סי' קמב הנ"ל), שהבין
כפשטות הגמרא, שלמסקנה רק בשאובין דרבנן הקלו במה שנקבע ואז נחקק, ונמצא שבדין
תורה יש פסול במקווה גם בקבעו ולבסוף חקקו, אף שזה בוודאי טהור מטומאה, כי כל
כולו קיים רק כמחובר. ולפי זה מוכרח שלמסקנה יש הבדל בין טומאה לשאובין, והגמרא
חזרה בה מההשלכה מדין טומאה לדין מקווה. אך לשיטת הרמב"ם והר"ש והשו"ע, ומנהג
כל ישראל, שגם בדאורייתא נקבע ואז נחקק כשר למקווה – אם כן אין שום סיבה לחשוב
שהגמרא חזרה בה ממה שלאורך הסוגיא דימתה בין טהרה למקווה, ולמדה מכך שחיבור
לקרקע מטהר שהוא גם לא פוסל מקווה, וממילא לשיטתם אין הבדל בין טומאה וטהרה
לדיני מקווה.⁵

וכל זאת מלבד שעצם ההנחה שלטבול בתוך כלי שמחובר לקרקע היא איסור מה"ת
איננה הנחה מוכרחת. וגם זאת דעת הנוב"י בסימן קמ"ב וחלק על הרב עצי אלמוגים אך
לכאורה בדברי היד רמ"ה בב"ב ס"ו מבואר כמו העצי אלמוגים שטבילה בכלי שמחובר
לקרקע אינה אסורה מה"ת אלא מדרבנן בלבד, וראה בשו"ת משנת רבי אהרון קוטלר (סי'
כ) שהביא דברי היד רמ"ה שגם חקקו ולבסוף קבעו הוא גזירה ולא מדינא, וכך שיטת הר"ש
(מקוואות ה, ב) שגם טבילה בתוך כלי היא מדרבנן, וראה בביאור הגר"א (י"ד רא, לד) שביאר
כך את דעת הרמ"א, ונמצא לפ"ז שהטבילה בכלי שחקקו ולבסוף קבעו איננה פסולה מה"ת
לדעת הר"ש והיד רמ"ה שלכאורה לא מצינו שחלקו עליהם בראשונים, וכך הסביר הגר"א את
דעת הרמ"א.

5. חשבון זה שמוכרח שהנוב"י לשיטתו אמרתי לרב יעקב פרנצוס שליט"א, והוא הסכים לכך שהחשבון
הזה מוכרח. וכך משמע מדברי המשנה אחרונה בפ"ד, שהוכיח כאמור שאין חילוק בין קבלת טומאה
לפסול שאובין מכך שהגמרא לומדת מדעת ר"א שטיהר שאין פסול שאובין, ואז חידש שזה רק
בפשטין ולא בכלי קיבול ולכן הגמרא אומרת שבאמת תמיד בכלי קיבול פסול ושאינו שאיבה דרבנן,
כלומר שהקלו בשאיבה דרבנן. וכן בשו"ת אבני נזר (סי' רעא) הוכיח כנגד הנוב"י מדברי הר"ש,
ולדברינו שהנוב"י לשיטתו, מובן היטב שהר"ש הרי גם כן אזיל בשיטת הראשונים שהנוב"י תמה
עליהם מסוגיית הגמרא.

וגם אם נחלק עקרונית בין טומאה למקווה, ייתכן שמה שכל ייצורו וייעודו הוא להתחבר לקרקע אין עליו שם כלי כלל, ראה בב"י (יו"ד רא, סו ד"ה ומ"ש הלוקח כלי), שחילק בין חיבר כלי שלם שאז צריך חיבור נקב של שפופרת הנוד לבין כשעשה נקב לפני שקבע, ונימק חילוקו: "כיון שניקב נקב המטהרו מידי טומאה, ובטל ליה שם כלי מיניה קודם שקבעו, שפיר דמי". וכך האריך לבאר השואל ומשיב (מהדורא רביעאה ג, קו) שבוודאי ייעוד עבור קרקע מבטל שם כלי ממנו, ובסוף דבריו הביא את דברי הנוב"י ותמה עליו, וציין למה שכתב הנוב"י (סי' קלז), ושם תמה על השו"ע שהכשיר קביעה אף לגבי דין דאורייתא, וכן נטה בתחילה הרב לחם ושמלה (סקס"ו) שאם חקקו מתחילה על דעת לקבעו אח"כ אינו פוסל כיוון שתחילת עשייתו לקבעו בקרקע, ודוקא בנמלך וקבעו פוסל המקווה, אלא שבסוף דבריו החמיר בכך.

ו. חילוק בין שני דינים בחיבור לקרקע, לפיו גם הנודע ביהודה מודה להתיר

עוד נראה שמלבד ההכרח שדברי הנוב"י הם לשיטתו, במה שחלק על השו"ע, גם הנודע ביהודה מודה שאין פסול שאובין בכלים הקבועים בקרקע והם חלק ממש מהבניין, ואין להם שום שימוש בתלוש, וכל ייעודם ויצירתם היא להיות חלק ממבנה קבוע ומחובר.⁶

בטעם הדבר נראה, שיש שני דינים בחיבור לקרקע: יש כלי שהחיבור לקרקע הוא רק כדי לקבע אותו, לשם הנוחות. הוא אינו הופך להיות חלק מהמבנה ואינו משרת את המבנה והקרקע, אלא ניתן להשתמש בו בתלוש וניתן להשתמש בו במחובר. במקרה כזה עצם החיבור לקרקע אינו מטהר לדעת חכמים בדרך של נחתומין, כי צריך לעשות שינוי מעשה.

אבל יש מקרה שמחברים לקרקע לא כדי לקבע את הכלי, אלא כדי שהוא יהיה חלק ממבנה שכולו מחובר והכלי נוצר רק כדי להיות חלק מחלקי המבנה ומשרת אותו ונועד לאותו ייעוד של המבנה הזה. במקרה כזה נראה שלכו"ע אין כלי כזה מוגדר ככלי גם לגבי דיני מקוואות.

הדין הראשון זהו דין צינור ושוקת ואביק. בהם החיבור הוא רק לשם הקביעות, אבל הכלים לא הופכים להיות חלק ממבנה. אך כאשר הכלי הופך להיות חלק ממבנה ומשרת אותו, וגם נוצר רק עבור כך ואין לו כלל שימוש בתלוש, נראה שפקע ממנו שם כלי גם לגבי מקוואות, אף לשיטת הנודע ביהודה.

6. העירני הרב הראל דביר שבספר שערי דעת (עמוד קנה הערה 161) כתב שגם כלי גדול אין לטבול בהם, אך שם מדובר על כלים מיטלטלים כמו בור שבספינה או שידה תיבה ומגדל ואדרבה מהנימוק שכתב שם שאף שהכלי טהור אין לטבול בו 'דשאני הכא דבעינן קרקע וכל עוד שאינו מחובר לקרקע אין זה דומיא דמעיינ' משמע שבמה שמחובר לקרקע דין טהרה ודין טבילה שווה. ובעמ' קפז (הערה 321) הביא את הראיה מדין שוקת שהזכרה לעיל וכתב לדון אם ניתן ללמוד מכך לגבי טומאה וטהרה, ושם (הערה 325) כתב שצריך קביעות גמורה בארץ.

כלומר, עקרונית היה ניתן להעביר מים דרך הצינור והשוקת גם אם הם תלושים, אלא שתלוש בקל נוטה ממקומו ולכן מחברים אותם. מחברים אותם לשם נוחות שימוש האדם. לכן החיבור לא מבטל מהם שם כלי. אבל כאשר יש מערכת השקיה מהים לבית הפרטי, וכל המערכת הזו היא מבנה אחד ענק, נמצא שהכלים שבתוך המערכת הם משמשים את המבנה.⁷ הם לא משמשים עם הקרקע כמו צינור ושוקת. הם משרתים את המבנה, ונועדו לסייע לייעודו ומטרתו. נראה שזהו כדין עץ המשמש את המתכת שנידון כעץ, כי אם הוא משרת את המתכת אז דינו כמתכת. לכן כל מה שמשרת מבנה קרקעי, דינו כקרקע, אף אם לא ייצרו אותו מראש עבור כך. העובדה שכעת הוא משרת מבנה הופכת אותו לקרקע. כמו שבדין עץ המשמש את המתכת דינו כמתכת ללא קשר לשאלת הייצור, כי כעת הוא משמש את המתכת ונידון כמותה, כך גם בכלים שמשרתים מטרה וייעוד של מבנה. ממילא אין כלל שייכות בין דין אביק ושוקת וצינור, שהם כלים שלא משרתים מבנה, אלא מחברים אותם עבור הנוחות של השימוש, לבין מה שמשרת מבנה קרקעי שלם ומסועף.⁸ וכעין זה כתב בספר גידולי טהרה שבדבר שהוא ממש מחובר חיבור קבוע לקרקע וכעת הוא חלק מהמבנה בוודאי אין בו פסול שאובין. וכן בקה"י (טהרות סי' י) כתב שקביעה גמורה בכותל מבטלת שם כלי.⁹

-
7. [הערות עורך (ה"ד): לא הבנתי מה צורך למבנה בכלים או במים שבהם. הכלים משמשים את הטובל ולא את קירות המבנה, ואינני רואה הבדל מהותי בינם ובין צינור ושוקת.]
8. ונראה שזו כוונת הנוב"ש שכתב בסוף דבריו לחלק בין מקרה שהקרקע מסייעת בתשמישו לבין מקרה שלגוף תשמישו א"צ לקרקע: "כלי שלגוף תשמישו א"צ לקרקע ואין הקרקע מסייעתו בתשמישו אפילו חיברו לקרקע קודם גמר תקונו כשנגמר תקונו מקבל טומאה אפילו כשהוא מחובר לקרקע וזהו דף של נחתומין שקבעו בדלת וכרבנן דר"א. דבר שתשמישו עם הקרקע שאחר שנתחבר בקרקע עקר תשמישו הוא עם סיוע המחובר בקרקע אז אפ"י קודם חבורו כיון שעשאו לחברו בקרקע אינו מקבל טומאה והוא הדלת והנגר והמנעול וכל השנויין במשנה ב' פי"א דכלים הנ"ל" אמנם בשו"ת צמח צדק יו"ד סימן ק"ע סובר להיפך: "ענין כל המחובר לקרקע כקרקע שייך נמי גבי שאיבה והטעם מפני שענין החיבור לקרקע אם הוא כקרקע אזי מוציא הדבר מתורת כלי ולכן גם לענין שאיבה אינו פוסל את המקוה. משא"כ ענין שנעשה לשמש את הקרקע שאינו מוציא מתורת כלי רק מתורת קבלת טומאה דומיא דנעשה לשמש פשוטי כלי עץ", וצ"ע.
9. שאלתי את הרב דניאל וולף שליט"א שבקי מאוד בדיני טהרות על טבילה בכלי שכזה, וענה לי שכלי שאין לו כלל שום שימוש בתלוש הוא בוודאי חלק מן הקרקע. ועוד אפשר לומר שכלי המחזיק שיעור מ' סאה הרי היא ככלי הבא במידה, שהוא אוהל, ולא שייך בו גדר כלי לפסול. עוד אציין לקונטרס ארוך שכתבתי על דיני מקוואות, כדי להראות שכל היסוד של דין מקווה מן פסוקי התורה הוא העובדה שהמקווה טהור ולכן מטהר, ולכן יש זיקה בין טהרה לגדר מקווה, וייתכן שאין פסול כלי אלא רק מצד הויתו בטומאה ולכן הטהור אינו פוסל, ואשמח לשלוח אותו למעיין הרוצה להרחיב בדברים.

ז. שלוש הבנות בדין שחיבור לקרקע מטהר כלי

כדי לבאר זאת יותר, יש לעיין במשניות במסכת כלים ולבאר את גדר מהות כלי. בכמה מקומות מצינו שחיבור לקרקע מטהר כלי, וניתן להבין דין זה בכמה אפשרויות: א. הכלים יורדים לידי טומאתם במחשבה, ולכן המחשבה קובעת את דין הכלי, ואם המחשבה אינה לשם טלטול אז הכלי טהור; ב. יש דין מיוחד בכלים, שטומאתם נובעת מכך שהם מופקעים מהטבע, ולכן כלי גללים ואדמה טהורים וממילא חיבור לקרקע מחזיר את הכלי לטבע ואין בו טומאה; ג. הגדרת כלי היא דבר העומד לשימוש האדם ומיטלטל, ולכן מה שהוא חלק ממבנה אינו מוגדר ככלי. מסמר בתוך קיר אינו כלי, וכן ארון שחובר לקיר והפך להיות חלק מארונות המטבח. כלי הוא דבר העומד בפני עצמו ואינו חלק ממבנה.

יש לבחון דוגמאות לאפשרות השנייה והשלישית – האם כלי שמחובר לקרקע טהור כי זהו דין מיוחד בטומאה וטהרה של חיבור לטבע כאשר הטומאה שייכת בהפקעה מן הטבע, או שהטהרה נובעת מהפקעת שם כלי.

נפק"מ בין שתי האפשרויות היא לגבי מילוי מקווה בכלי שמחובר לקרקע. אם החיבור לקרקע מטהר בשל החיבור לטבע, אז ייתכן שבמקווה שהפסול בידי אדם, אף שהכלי טהור – מכל מקום הוא היה כלי ונשאר כלי ולכן אי אפשר למלא בו מים למקווה. וכמו שכלי גללים וכלי אדמה לא מקבלים טומאה, ובכל זאת אסור למלא בהם מים למקווה, כי הם כלים לעניין זה, כך גם לגבי ביטול הטומאה אי אפשר ללמוד מטהרת הכלי לדין מקווה. אך לפי האפשרות השלישית, שהטהרה בחיבור לקרקע נובעת מהפקעת שם כלי, ממילא כל מקום שחיבור לקרקע מטהר הוא גם מפקיע שם כלי אף לגבי מקווה.

סוג א: נעשה עבור הקרקע

את האפשרות הראשונה מצינו בדברי הרמב"ם (פיהמ"ש כלים יא, ב), שמה שנעשה לקרקע טהור אף קודם שייקבע. מדוע המחשבה קובעת? נראה משום שרק כשכבר יש טומאה צריך שינוי מעשה, אך כשעדיין אין טומאה המחשבה קובעת, כי כל הכלים יורדין לידי טומאתם במחשבה. כל כלי טמא לפי דרך תשמישו, הנקבע לפי יצרן הכלי והצרכנים שלו, ולפיכך המחשבה היא המגדירה את טומאת הכלי.

סוג ב: חיבור מקרי משיקולי נוחות

נראה שיש לחלק בין שני סוגי חיבורים לקרקע. יש מצב שבו את פעולת השימוש בכלי ניתן לעשות גם בתלוש, אלא שמחברים אותו לשם הנוחות, כדי שהכלי יהיה קבוע. באותה מידה אם היה שם ארון ברזל חזק שלא זז, היו יכולים לחבר לארון. במקרה שכזה ייתכן שהחיבור באופן המטהר, כלומר שעשה בו גם שינוי מעשה, יועיל לגבי טומאה וטהרה אך לא יפקיע שם כלי ממנו, כי הכלי נשאר כלי אלא ששינוי המעשה שינה את הייעוד שלו, כדין אין עולין מטומאתן אלא בשינוי מעשה, ולכן ייעודו כעת לקרקע והוא טהור. ועוד

טבילה בתוך כלי שמיוצר לצורך חיבור לקרקע

נראה, שדין קרקע המטהרת הוא לאו דווקא במה שמחובר לחלוטין לקרקע, אלא גם במה שאין מטלטלים אותו כלל.

המשנה (יב, א) אומרת שקורת החיצים של אסירין טהורה ושל קולר טמא, וכתב הר"ש: "וצריך טעם מ"ש משל אסירין דטהורה, ושמא משום דקולר בכל מקום שהולך נושאו עמו וחשיב כלי מעשה טפי משל רגל דאין זו ממקומו", כלומר גם דבר שלא מחובר לקרקע אבל הוא לא זו מוגדר כמצב שאינו כלי מעשה שמקבל טומאה.

וכן (שם, ד) נחלקו רבי צדוק וחכמים בארון של גרוסות, וביאר הר"ש שלרבי צדוק טמא כי לפעמים מטלטלים. ובוודאי שלא חולקים במציאות, ואם כן מוכרח שאינו מחובר ממש כי אחרת לא מטלטלים ואעפ"כ לחכמים טהור, כי הייעוד שלו הוא לא להיות מטולטל.

אמנם לפ"ז יש לעיין בשיטת הר"ש, כי המשנה (כלים ה, יא) אומרת שתנור של מתכת טמא משום כלי מתכות, ולדעת הר"ש כיון שדרכו של תנור בחיבור הוא טמא אף במתכת. אך הרמב"ם סובר שטהור לגמרי כי החיבור לקרקע מטהר, ורק בחרס התורה חידשה שטמא, ומבואר בדברי הרמב"ם שעצם החיבור לקרקע מטהר אף בדבר שכך דרכו.

ונראה שהרמב"ם והר"ש לשיטתם בדין נעשו לקרקע (יא, ב), שהרמב"ם הדגיש שטהורים אפילו קודם שייקבעו והר"ש לא הדגיש זאת, והרא"ש שברוב טהרות צועד עם הר"ש כותב במפורש "מחוברין ותשמישן עם הקרקע", ונראה שלרמב"ם עצם החיבור לקרקע הוא פעולת טהרה ולכן גם ייעוד לכך מועיל ולכן גם בתנור טמא מלבד בחרס שהתורה חידשה, אך לר"ש עצם חיבור לקרקע לא מטהר אם זה לא חלק מהקרקע ומשמש אותה אלא רק מקבע לשם הנוחות.

ואם כן קשה, אם תנור דרכו בכך, מה זה שונה מארון של גרוסות שטהור לחכמים? ואפשר לומר שהר"ש מבין שתוכן חידוש התורה בדין תנור הוא שכל דבר שכך דרכו בחיבור לקרקע טמא ולכן ארון של גרוסות שונה מתנור מתכת, ועוד אפשר לומר שתנור היה מיטלטל מידי פעם כפי שכתב רש"י על התורה שמדובר בתנור מיטלטל וגם לחולקים עליו נראה שלא חלקו על כך שלפעמים היו מעבירים אותו ממקום למקום ולכן הר"ש סובר שהתנור טמא. ולפ"ז תנורים שלנו שאין מזיזים אותם הרי הם דומים לדין מזבח אדמה המבואר בחגיגה כ"ו, או לארון של גרוסות או לקולר של אסירין.

וטעם הדבר, שאף שאינו מחובר פיזית לקרקע הוא טהור אם לא מטלטלים אותו והוא נועד להיות מונח על הקרקע בקביעות, נראה שבטומאה צריך כלי אשר יעשה מלאכה בהם, צריך כלי מעשה, ועשיית מלאכה ומעשה זה בצורה של טלטול ושימוש ולא בצורה שהוא מונח במקום אחד שאז צורת השימוש שלו היא כמו בקרקע.

למדנו מכך שבטהרת כלים חיבור לקרקע הוא דבר מיוחד שעצם העובדה שלא מטלטלים את הכלי כבר מטהרת אותו, אא"כ הוא כבר קיבל טומאה שאז צריך שינוי מעשה כמו כל הסטת כלי מיעודו ועלייתו מטומאה.

זהו סוג אחד של חיבור לקרקע, ובכך מסתבר שזהו דין ייחודי בטומאת כלים, שנובעת מהגדר של עשיית מלאכה וכלי מעשה, גדר שמוביל לכך שאם אין שימוש בתלוש אין זה כלי טמא.

סוג ג: כלי המחבור לקרקע כדי להיות חלק ממנה

יש סוג אחר של חיבור לקרקע, והוא חיבור כדי שהכלי שהוא יהיה ממש חלק מן המבנה. המבנה שהוא קרקע זוקק לפעמים גם כלי. דוגמה לדבר ארונות מטבח בימינו. הארונות מחוברים לקרקע והם חלק מצורת הבית. אם עבור הארונות צריך כלי מסוים ולכן אדם מחבר את הכלי שהוא נעשה לשמש את הקרקע ולהיות חלק ממנה, חלק מצורכי הקרקע, חלק ממערכת המטבח.

במקרה שכזה נראה שזו לא רק פעולת טהרה אלא גם ביטול שם כלי כי כל דבר המחבור למשהו אחר נידון כמותו לקולא ולחומרא ולפיכך נראה שחיבור שנידון כמותו זה לא פעולת טהרה אלא גדר בכלי שמה שמחובר למשהו אחר ומשרת אותו נידון כמותו. דוגמה לדבר דין נגר ופותה (יא, ב) שהם מיטלטלים וזזים ואפילו לא מחוברים לקרקע אבל כיון שייעודם הוא לשמש את הקרקע הם טהורים, כי הגדרתם היא חלק מן הקרקע וסיבת קיומם היא לשרת את הקרקע ולכן אף שהם מיטלטלים ואינם מחוברים הם טהורים. כמו כן מצינו בפ"א מ"ה שגם דבר שבפני עצמו אינו כלי אך 'בשעת חיבורן הכל טמא', וכך מצינו גם בפ"ב מ"ב 'זה הכלל כל המחבור לטמא טמא והמחבור לטהור טהור', כלומר שהחיבור הוא לא מצד סיבת טהרה ייחודית בחיבור לקרקע, אלא כל דבר שמחבור למשהו והופך להיות חלק ממנו הוא מקבל את הדין שלו.

אמנם לפי זה קשה מדף של נחתומין שקבעו בכותל שחכמים מטמאים (טו, ב), ולמה לא נאמר שהכותל טהור ולכן המחבור לטהור טהור? אלא ודאי שיש לחלק בין חיבור שנועד רק עבור נוחות השימוש בכלי שלא יזוז שאז אין די בחיבור לקרקע להיות נידון כקרקע לבין חיבור כזה שכעת מטרתו לשרת את הדבר שאליו התחבר.

על כך אמרה המשנה (יא, ה; יב, ב) שהמחבור לו נידון כמותו. לכן אם מחבר כדי שלא יזוז ולא כדי שיהיה חלק ממבנה אין החיבור מטהר, וזהו דין דף של נחתומין, אך אם מחבר כדי שמה שהתחבר ישרת את מה שאליו הוא התחבר אז הדבר המתחבר נידון לכל דבר ועניין, לקולא ולחומרא, כמו הדבר שאליו הוא התחבר. ובכך יש לבאר דין שוקת שבסלע שנשארת כלי כי החיבור לא נועד להפוך אותה לחלק מן הקרקע ולשרת את הקרקע, אלא כדי שלא תזוז. ונראה שזהו גם עניין שם כלי, שכלי מתכת לא צריך כלי קיבול אך צריך

טבילה בתוך כלי שמיוצר לצורך חיבור לקרקע

שיהיה לו שם בפני עצמו כלומר שהוא עומד לעצמו ולא כחלק ממשוהו אחר, וטעם הדבר שכל מהות הכלי לא נקבעת לפי צורתו ועצמיותו אלא לפי ייעודו ותכליתו ולכן השם מלמד על הייעוד ומה שאין לו שם בפני עצמו לא מקבל טומאה. ובזה יש לבאר דין לחיים של המחרישה שהעול המחבר בין היתד המתכת הטמא לחיים הוא טהור, כי הוא לא מחובר באופן תמידי אך אעפ"כ הלחיים, שכל חיבורם ליתד הטמא הוא דרך העול הטהור, מקבלים טומאה בגלל שהם מצד ייעודם ותשמישם דומים ליתד בכך שהם מחלישים את הקרקע, ונמצא שהייעוד מגדיר את הלחיים ככלי אחד עם היתד אף שהחיבור ביניהם לבדו לא יכול לטמא כי החיבור הוא דרך העול שהוא עצמו טהור.

ונראה להביא לכך ראיה נוספת מהמשנה (יב, ג):

כסוי טני של מתכת של בעלי בתים, ר"ג מטמא וחכמים מטהרין, ושל רופאים טמא. הדלת שבמגדל, של בעלי בתים טהורה ושל רופאים טמאה. הייתוכין טמאים, והפרכין טהורין. עקרב בית הבד טמאה, ואונקלי שבכותלים טהורה.

וביאר הר"ש:

הייתוכין טמאים. פירש בערוך מלשון (יחזקאל כב) כהתוך כסף ענין מלקחיים שנוטלים בהן את הכלים שמתוך הכסף ומריקו למקום אחר, והא דתניא בתוספתא [שם] אלו הן הייתוכין אלו שהחנווני מנער בהן את הקדרה ההוא מנער מלשון (בראשית כד) ותער כדה אל השוקת... פרכים טהורים. בתוספ' [שם] קתני אלו הן הפרכים הקבועים בקירים... אונקלי שבכותלים. שמילא את הכותל צינורות של ברזל לתלות בהן כלים טהורה דתשמישן עם הקרקע. תניא בתוספתא (ב"מ פ"ב) גולת החנווני שכולה מסמרים אפילו כולה של עץ ואחת של מתכת טמאה ושל בעלי בתים אפי' כולה של מתכת ואחת של עץ טהורה שלא נעשית אלא לשמש את הקרקע.

ומבואר שיש מלקחיים שהם כלי לכל דבר ומקבלים טומאה אך אם הם קבועים בכותל הם טהורים, כלשון התוספתא: "אלו הן הפרכים – הקבועים בכיריים", כלומר שמדובר באותן מלקחיים אך אם הם קבועים בכיריים. וקשה, מה זה שונה מדף של נחתומין שחיבור אינו מטהר? אלא ודאי שבדף לא מחבר כדי לשרת את הקרקע אלא כדי שהדף לא יזוז, אך במלקחיים מטרתם היא לשרת את הכיריים שהם מחוברות אליהן, ולכן המלקחיים נידונים כמו הכיריים.

כמו כן מצינו בדין יתדות אוהלים (יד, ג) שטמאים, וביאר הר"ש שאף שהם מחוברים לקרקע תשמישם לדבר המיטלטל ומשמע שאם תשמישם לדבר המחובר כלומר האוהל עבור היתד הנעוצה בקרקע ולא היתד עבור האוהל, אז האוהל היה נידון כמו היתד. כמו כן מצינו בתוספתא (ב"מ י, ב): "הכוסות שבבמה הרי אלו טהורים שלא נעשו אלא לשמש עם הקרקע", כלומר יש כאן כוס שהיא כלי לכל דבר, ואעפ"כ אם היא משרתת את הקרקע היא

נידונה כמו הקרקע. ועוד ראייה נוספת ניתן להביא לכך מהמשנה (יד, ב): "היתה כלי וחברה לו טמאה. מאימתי היא טהרתו, ב"ש אומרים משיחבל ובה"א משיחבר". ולכאורה קשה, אם כשיחברה לו טמאה אז מה פירוש מאימתי טהרתו "משיחבר", הרי אמרנו שאם חיברה לו טמאה? וכתב הרא"ש "כשיחברה בדלת או במקל לנאותה", והרמב"ם הוסיף יותר וכתב: "משקיבע אותו בדלת או במקל וישקענו בגוף העץ עד שיהיה מחובר אתו לנאותו בו". כלומר, על ידי החיבור הייעוד של הכלי משתנה, כעת הוא הופך להיות יופי של הדלת ולכן הוא נידון כמו הדלת. לא כפעולת טהרה, הדלת היא לא מקווה, אלא כהגדרה מהותית בהלכות כלים שהמחובר לדבר ומשרת אותו נידון כמותו.

כמו כן מצינו בדין עץ המשמש את המתכת ומתכת המשמשת את העץ, שהולכים לפי מה הוא משמש (כמבואר במשנה יג, ו). רואים מכאן שפעולת חיבור היא לא פעולה ייחודית לקרקע כפעולת טהרה, אלא חיבור כזה שהופך לשרת את הקרקע מקבל אוטמטית את הדין של הקרקע כמו שעץ המשמש את המתכת הופך להיות טמא בכך שהוא משרת את המתכת כי אם התחבר העץ למתכת כדי לשמש את המתכת הוא נידון כמותו. והוא הדין כשמחברים כלי לקרקע כדי שיהיה חלק ממבנה הרי הוא כמותו. וסמך נוסף לדבר ניתן לומר ממה שמצינו באהלות פ"ה מ"ה שכלים מצילין עם דפנות אוהלים, כלומר שכלי שנצמד לקרקע הופך להיות חלק ממנו ומציל יחד אתו. משמע שכלי שנטפל לקרקע מקבל את הדין שלה ולא שהוא רק חוזר בכך לטבע ולכן הוא נטהר, כפי האפשרות הראשונה שהעלינו בדין חיבור לקרקע.

ראייה נוספת ניתן להביא לכך ממה שמצינו במשנה (כ, ד-ה) שעצם הקביעה בכותל לא מספיקה, אך אם קבע ובנה עליו בטל שם כלי. וביאר הרמב"ם: "ואם חברו ובנה עליו והמשיך בין שני הכתלים, הרי נעשה מכלל הכותל וחלק מחלקיו ואינו מתטמא". מבואר בדברי הרמב"ם שסיבת הטהרה היא כי כאשר גם קבע וגם בנה זה הפך להיות חלק מן הכותל וממילא זה לא כלי, וכן משמע מדברי הר"ש שכתב שהקביעה והמעזיבה מבטלת שם כלי: "וכל כמה דלא קבע המפץ בקורות וגם נתן עליו מעזיבה אי בעי שקיל ליה ולא בטיל ליה מתורת כלי עד שיקבענו ויתן עליו מעזיבה".

כמו כן מצינו שם בתוספתא (כלים ב"מ יא, ב): "כסא שנתנו בבנין ובנה עליו כדרך ישיבתו טמא שלא כדרך ישיבתו טהור קבעו אפילו כדרך (כן הגיה הגר"א) ישיבתו טהור". מבואר שדין הכיסא כדין המפץ והעריבה שבטל ממנו טומאת מדרס כי הוא כבר לא כלי כאשר נקבע וגם בנה עליו. עיקרון זה שצריך שינוי מעשה מצינו באופן כללי בטהרות, כמו שהרוצה לשנות ייעוד של סדין ממשכב שטמא מדרס לוילון שטמא טמא מת צריך לקשור אותו, כמבואר בפ"מ ל"ד דעות ב"ה וכן פסק הרמב"ם (כג, י). וכן מצינו במשנה (כלים כו, ט) שהרוצה לשנות ייעוד מעורר למדרס לרצועות צריך למעט אותו. ויתרה מכך מצינו (כת, ה) שאם שינהו לשם אחר טהור אף ללא מעשה וכתב שם הר"ש שהרי הוא ככלי שנשבר.

ח. שלושה סוגי חיבור לקרקע

עלה בידינו שלאורך מסכת כלים מצינו שלושה סוגים של חיבור לקרקע. יש חיבור לקרקע שחידש הרמב"ם בנגר, שכיון שבטומאה המחשבה קובעת אז גם קודם שייקבעו עצם הייצור עבור הקרקע מטהר. זהו בוודאי דין מיוחד בטומאה וטהרה, כי הכלי הוא כלי לכל דבר אלא שבטומאה הייעוד והתכנון מגדירים את הטומאה. יש חיבור לקרקע שלוקח כלי שלא יוצר עבור הקרקע ומחבר אותו לשם נוחות השימוש, שלא יזוז. זהו דין של נחתומין וכיו"ב. במקרה כזה עצם החיבור לקרקע לא מבטל את הטומאה כפי הכלל הרגיל שאין עולין מידי טומאתם אלא בשינוי מעשה ולכן צריך לעשות מעשה כדי להסיט את הייעוד של הכלי. יש חיבור לשלישי של דבר שלא רק מחובר לקרקע אלא נוצר כדי להיות חלק ממבנה הקרקע ולשמש אותו ומתחבר באופן קבוע על ידי בניין חזק כדי להיות חלק מהמבנה ולשרת אותו ולהיות חלק ממנו. במקרה שכזה הולכים לפי תכלית הכלי כמו עץ המשמש את המתכת או כוסות וכסאות שקבען בקרקע באופן שהם חלק מהמבנה וכיו"ב.

לפי זה יוצא שאם יש כלי שנוצר כדי להיות חלק ממערכת הובלת מים או אחסונם, והוא מחובר אליה באופן שהוא משרת את המערכת והוא חלק ממנה, אז אין בעובדה שהיה כלי לפני כן כדי להגדיר אותו כלי גם לאחר שהפך להיות חלק ממבנה, כי היסוד שכלי המשרת ומחובר הופך להיות חלק מהמבנה כלשון הרמב"ם בפ"כ שהוא חלק מהכותל, זהו יסוד בגדר שם כלי שנידון לפי מה שהוא משרת ולא לפי מה שהוא בעצמו. כלי זה מושג של שימוש האדם. נשמת האדם היא כלי לקבלת האורות מהקב"ה, ממקורה העליון. כלי הוא פתוח לשאלה מה האדם בוחר לעשות עמו, מה שהוא בוחר מגדיר את הכלי. אם האדם מגדיר אותו כחלק ממבנה, אז הוא כעת חלק מהמבנה, גם אם לפי צורתו הוא כלי כי לא הצורה קובעת בכלי אלא הייעוד של הכלי והמטרה שלו. וראה בביאור הגר"א בסק"ל שכתב שלפי הרמב"ם "בין נקוב בין סתמו בסיד או גפסית צריך שיקבענו בארץ דאל"כ עדיין כלי הוא משא"כ בסתמו בבנין הוא כבנין ובטלו מתורת כלי".

ושו"ר בשו"ת דעת כהן (סי' קא), שלאחר שהאריך לחלק בין טומאה לשאובין כתב חילוק דומה בשם ר' דוד מקרלין. וע"ע בחידושי רבי אריה לייב מאלין (ב, עב) והלאה שהאריך עד למאד בכל פרטי עניינים אלו, והשיב לדברי הרב פלושקין בספר טהרת המים שהחזיק בכל עוז בכך שמה שטהור גם בטל ממנו שם כלי לעניין שאובין וממילא כל דבר שטהור אינו פוסל מקווה, והרב מאלין האריך להתווכח עמו, אך אעפ"כ גם הוא חילק בין חיבור בעלמא לדרך בניין, אלא שלמעשה החמיר גם בזה.

ט. סיכום

במאמר זה ראינו את שיטת הנוב"ש שגם כלי טהור פוסל מקווה, ולפ"ז אף כלי שקבעו ולבסוף חקקו אין לטבול בו, אך הוכחנו מדברי הר"ש והיד רמ"ה שלשיטתם האיסור

בטבילה בתוך כלי מחובר הוא מדרבנן וא"כ בדרבנן כשאין עליו תורת כלי בתלוש אינו פוסל, ועוד הכרחנו שעצם חילוק הנוב"י הוא לשיטתו במה שחלק על השו"ע ומנהג ישראל, ולפי השו"ע יוצא שאי אפשר לחלק בין טומאה למקווה, וממילא כלי שאינו מק"ט, אינו פוסל את המקווה. הוספנו על כך שנראה שגם הנוב"י מודה בדבר שלא התחבר לקרקע לשם נוחות השימוש אלא כדי לשרת ולהיות חלק ממבנה. בפרט כשזו דעת השו"ע ומנהג ישראל, וק"ו בכלים המשרתים מבנה והם חלק ממבנה, שבטל מהם שם כלי גם לשיטת הנוב"י.

קריית ספר

